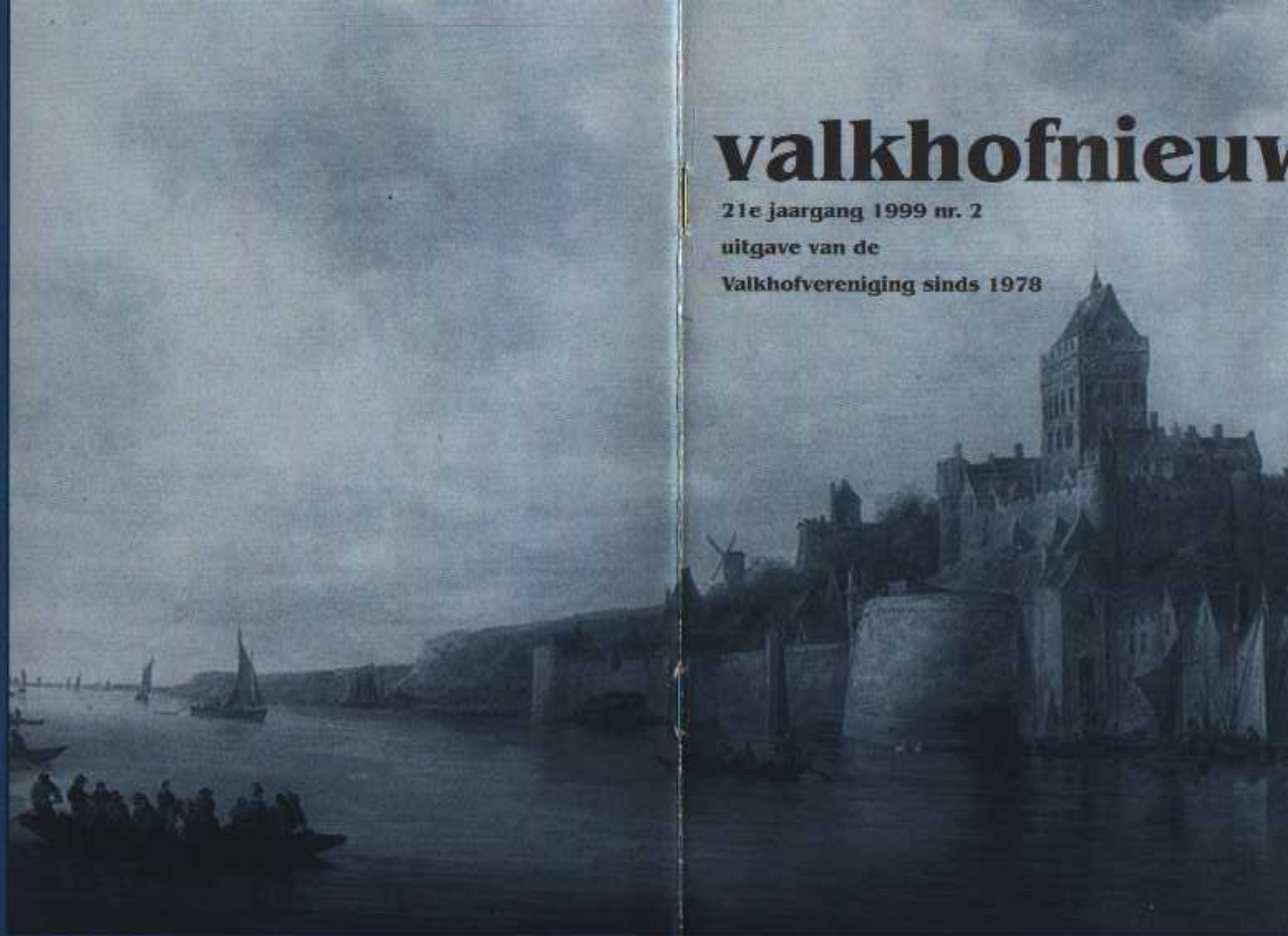

valkhofnieuws

21e jaargang 1999 nr. 2

uitgave van de

Valkhofvereniging sinds 1978

"Gezicht op de Valkhofzandkaai uit het Noord-Nederlands"

Colofon Valkhofnieuws

Valkhofnieuws: Verschijnt 4x per jaar en is een uitgave van de Valkhofvereniging.
ISSN-nr.: 1382-3760

Redactieadres: Valkhofnieuws
Postbus 1390
6501 BJ NIJMEGEN

Redactieleden: H. Schoonwater
A. Janssen
P. Hoos
M. Vollebregt (hfd. red.)

Artikelen: Aanleveren -indien mogelijk- op diskette (WP 5.1)
De redactie kan artikelen inkorten of niet plaatsen.

Valkhofvereniging

Lidmaatschap: Postbus 1390 6501 BJ NIJMEGEN

Contributies: f 25,- per kalenderjaar
Postbank 44.38.363 n.v.
Valkhofvereniging Nijmegen.

Valkhofkapel: Conservator: drs. E.F.M. Boshouwers
Groenewoudseweg 49
6524 TP NIJMEGEN
Tel.: 024 - 3232587

TEN GELEIDE

Door E.F.M. Boshouwers

Reeds jaren hanteert de Valkhofvereniging een gids omtrent de geschiedenis van het Valkhof in het algemeen en van de St. Nicolaaskapel in het bijzonder.

In 1996 werden in de St. Nicolaaskapel kapel verhelderende teksten in een chronologische volgorde opgehangen tegen de achterzijde van de zuilen. De uitleg begint bij de Romeinen en eindigt met een aantal belangrijke jaartallen rondom de bouw en de afbraak van de burcht, restauraties aan de kapel en de ruïne, en de mogelijke herbouw van de gehele burcht.

Deze informatie is compact en doelgericht geformuleerd, zodat de bezoeker aan de kapel snel is geïnformeerd over de gehele geschiedenis en de kenmerken van de bouwwerken ter plaatse.

De behoefte aan informatie beperkt zich niet tot de bezoeker, maar strekt zich ook uit over de vele leden die de Valkhofvereniging rijk is.

Reden waarom deze informatie niet alleen als nieuwe gids wordt uitgebracht, maar tevens als nummer in de reeks van het verenigings tijdschrift: het Valkhofnieuws. Ook de leden die niet in de gelegenheid zijn om de kapel regelmatig te bezoeken kunnen zo hun beeld van de geschiedenis van het Valkhof en haar bouwwerken op peil houden en ook anderen daarvan laten genieten en enthousiast maken.

De opzet van de panelen in de kapel (veertien in totaal) en dus ook van deze gids is erop gericht dat in chronologische volgorde de geschiedenis wordt doorlopen aan de hand van een passende prent, een beperkt aantal centrale jaartallen, een kort uitgeschreven historische schets en een bouw- of kijkwijzer.

Omdat de St. Nicolaaskapel thuis niet zonder meer kan worden bekeken zijn de betreffende details gefotografeerd en toch beschikbaar op afstand. Ook voor de bezoeker aan de kapel is het prettig nog eens te kunnen naslaan wat er allemaal voor merkwaardige zaken aan de kapel zijn waar te nemen. Tevens wordt het zoeken naar interessante details vergemakkelijkt.

Het bestuur hoopt met deze geste aan de veel geuite wens van de zijde van zowel de leden als de bezoekers om gerichte informatie in handzame vorm te kunnen verkrijgen te voldoen.

1. DE ROMEINEN KOMEN IN NIJMEGEN

Tijdsbeeld

- 12 v. Chr.: Keizer Augustus (27 v. Chr. - 14 na Chr.) geeft zijn stiefzoon Drusus opdracht om de benedenloop van de Rijn over te steken om het gebied tussen deze rivier, de Donau en de Elbe op de Germanen te veroveren. De Bataven, woonachtig tussen Rijn en Waal zijn zijn eerste bondgenoten.
- 10 v. Chr.: Vestiging van het eerste Romeinse kampement op het Kops Plateau.

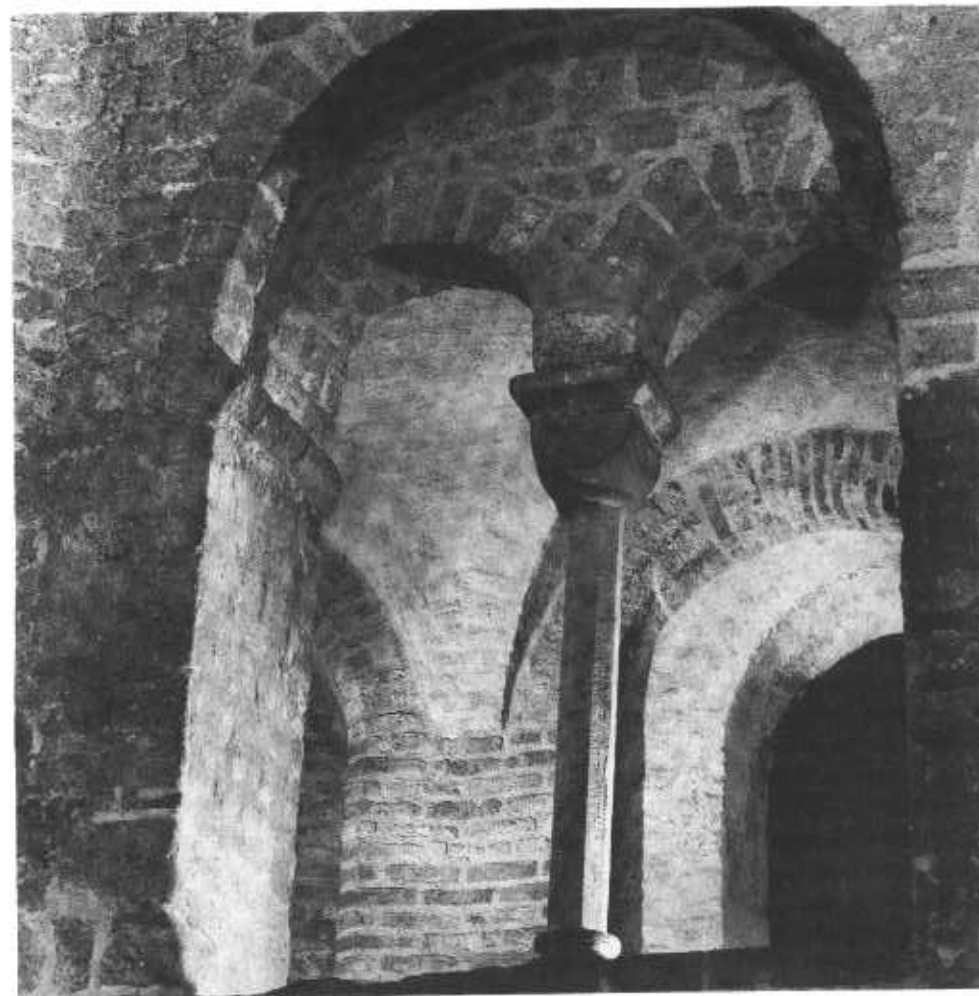
Historische schets

De keuze van een geschikt terrein voor een militair kampement in het gebied der Bataven heeft de Romeinen niet veel hoofdbrekens gekost. Vanuit zowel strategisch als factisch oogpunt bekeken, bood zich voor de bouw van een operatiebasis maar één geschikte plaats aan: de Nijmeegse heuvelrug. Via de Waal, de Rijn, de Maas en de hoge gronden langs de rivier konden de Romeinen gebruik maken van voortreffelijke en voorshands redelijk veilige verbindingen met het achterland.

Een Romeinse soldaat in volledige uitrusting

BOUWWIJZER 1

In het midden van de kapel ziet U de maquette van de burcht van Frederik Barbarossa (ca. 1155 aanvang van de bouw). De kapel is een bijna rond gebouw; inwendig een octagoon (achthoek), uitwendig een zestienhoek. Bij kleine afmetingen is de zestienhoek minder goed zichtbaar dan bij uitvoering in groter formaat, zoals bij de Domkerk te Aken. De kapel dateert van ca. het jaar 1030 en stond er dus reeds bij de aanvang van de bouw van de burcht van Frederik Barbarossa (ca. 1155). Op de bovengalerij ziet U een deurtje. Dat verbond de kapel met de eerste verdieping van de burcht, zoals U op de kleine maquette kunt zien. (Foto Roozeboom Nijmegen)

2. JULIUS CIVILIS CONTRA DE ROMEINEN

"HIC STETIT HIC FRENDENS AQUILAS HIC LUMINE TORVO CLAUDIUS ULTRICES VIDIT ADESSE MANUS" (tekst op hek buiten de kapel) ofwel : "Hier stond Claudius, hier zag hij knarsetandend de adelaars der wrekenen heerscharen naderen".

Tijdsbeeld

69 na Chr. :De Bataven komen onder leiding van Julius Civilis in opstand tegen de Romeinen, wegens beperking van voorrechten.

70 na Chr.:Julius Civilis trekt zich terug op 'Oppidum Batavorum' (Valkhof, Kelfkensbos, Hunerpark) te Nijmegen. Hetzelfde jaar sluit hij weer vrede met de Romeinen. 71 na Chr.:Het Tiende Legioen (Legio X Gemina) wordt gestationeerd op de Hunerberg.

104 na Chr.:Keizer Trajanus trekt de troepen van het Tiende Legioen terug en begiftigt Noviomagus - ter compensatie ! - met het marktrecht: NIJMEGEN: de OUDSTE STAD van NEDERLAND !!!

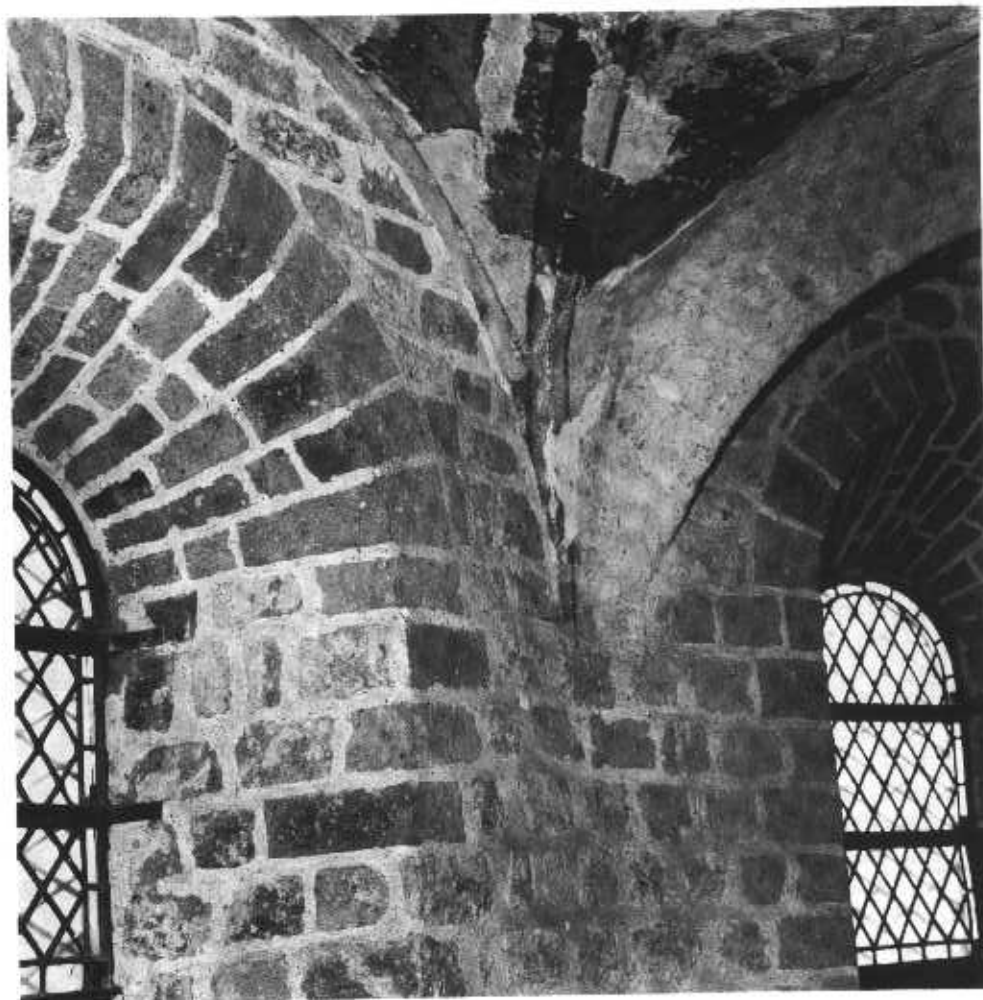
Historische schets

De onder keizer Augustus ondernomen campagne, onder leiding van Drusus' zoon Germanicus, tussen 14 en 16 na Chr., had slechts geleid tot de bouw van een tijdelijke uitvals- en opvangbasis op de Hunerberg. Daarvan zijn geen sporen terug gevonden. In 71 na Chr. werd aanvankelijk een uit hout bestaande legerplaats opgetrokken voor het Tiende Legioen, doch deze werd rond het jaar 90 geheel in steen herbouwd. In de nabijheid werden daartoe de eerste steen- en pannbakkerijen opgericht. De gewilde natuursteen werd o.a. uit Duitsland betrokken.

Bronzen portret van keizer Traianus

BOUWWIJZER 2

Boven U ziet een beschilderd gewelf, dat, in tegenstelling tot de gewelven verderop, geen ribben in het zicht heeft en i.p.v. twee gekruiste bogen een wat doorgezakte indruk maakt. Het geheel maakt een wat slordige indruk. De richting, die de booglijnen maken is ook soms wat willekeurig. Omdat er geen ribben zijn ontbreken hier ook de consoles (steunstenen). De kapel had hier in de aanvang vlakke houten plafonds, zoals de zoldering in het centrum van de kapel. Achter U ziet U Romaanse rondboogramen. Verderop in de kapel zijn deze vervangen door Gotische spitsboogramen. (Foto Roozeboom Nijmegen)

3. WAAR WAREN DE MEROVINGERS?

Tijdsbeeld

5de eeuw: Frankische stammen vestigen zich in het gebied tussen Rijn en Maas; vaak in kleine zelfstandige rijkjes.

ca. 510: De Merovingische vorst, koning Clovis, breidt zijn macht uit over de Franken in onze streken.

ca. 630: Koning Dagobert I (623 - 639) vestigt systematisch zijn macht in deze streek door de oude Romeinse grensforten in te richten tot Frankische steunpunten en vestigt hier mogelijk een eerste kerk.

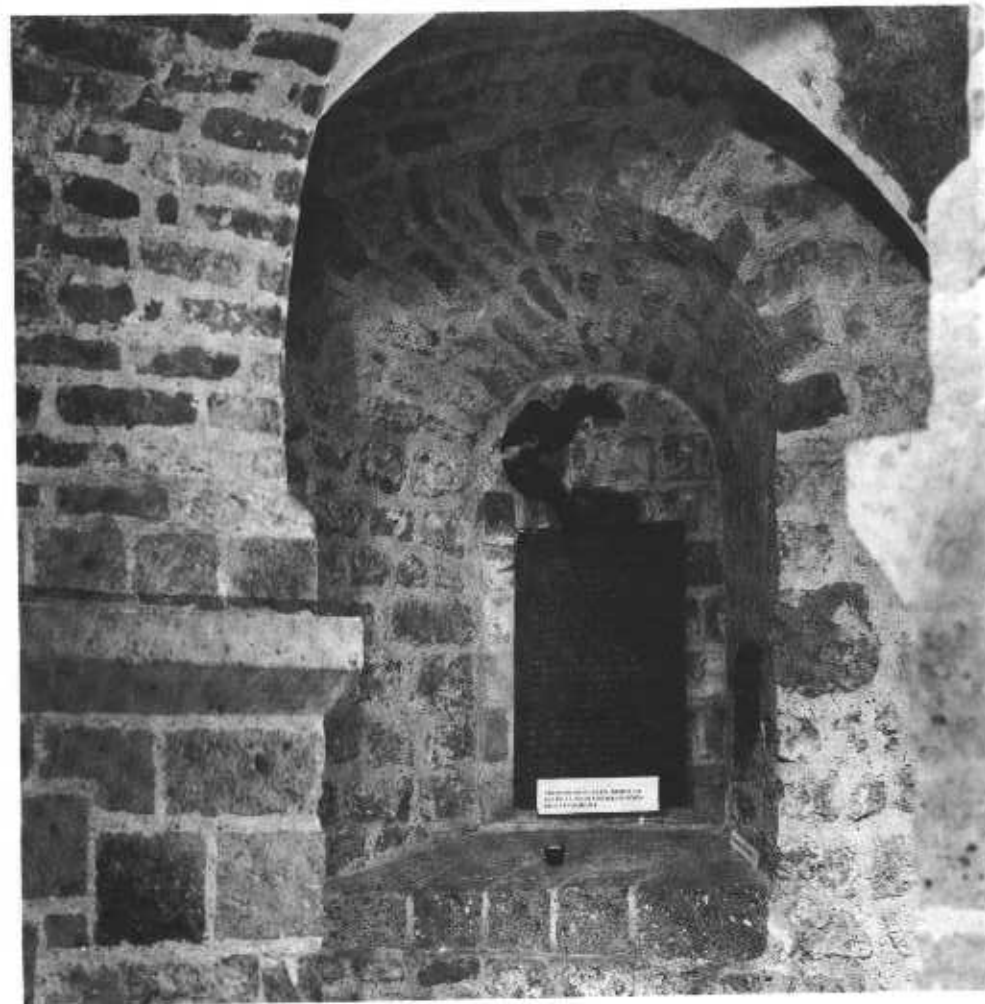
Historische schets

Toen de Romeinen rond het jaar 400 definitief deze streek verlieten om Italië tegen de Gothen-koning Alarik te beschermen, verviel het gebied weer tot een onopvallend leven. Er is weinig over geschreven, zodat alleen veronderstellingen kunnen worden opgeworpen. De Franken in ons gebied hebben zich in de opkomende wanorde geweed tegen een wilde Germaneninvastie en werden later onder Clovis (ca. 510) in het Merovingische rijk opgenomen. Later, ca. 630, kreeg dit rijk in onze streken een wat meer geordend karakter.

Clovis gedoopt te Reims door bisschop Remigius

BOUWWIJZER 3

Aan de overzijde van de kapel, ziet U in de galerij beneden een der drie wijdingskruisen en in het gewelf restanten van beschilderingen, zogenaamde fresco's. Als U straks dichterbij komt, ziet U dat onderdelen zijn bijgetekend om het totaalpatroon te suggereren. Op de bovengalerij ziet U een raam van afwijkende vorm, een vierkant. Welke betekenis daaraan moet worden gehecht is onduidelijk. Links-achter U bevindt zich een bronzen plaat met een vredestekst. Deze plaat, en het daarboven gemonteerde vredesteken, dateren uit het jaar 1986. Vanaf dat moment wordt de kapel ook wel VREDESKAPEL genoemd. (Foto Roozeboom Nijmegen)

Tijdsbeeld

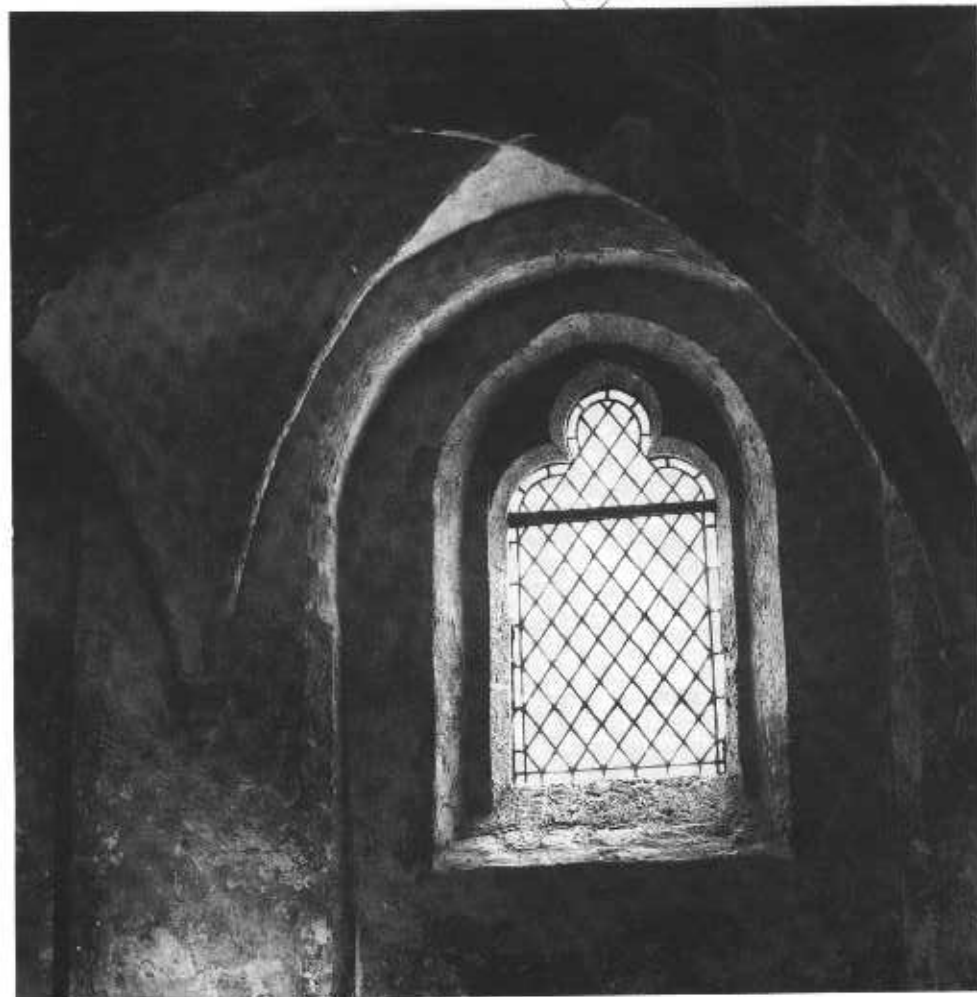
777: Karel de Grote (732 - 814; koning van 768 - 800; keizer van 800 - 814) vereert Nijmegen met een bezoek. Bij die gelegenheid is sprake van een schenkings-oorkonde, waarin Nijmegen nadrukkelijk wordt genoemd: "opgemaakt te Nijmegen in het Rijkspaleis" (Actum Niumaga palacio publico). De vroegere benaming Novio magus is daarmee vervangen door Niumaga.

777 - 800: Karel de Grote laat de gebouwen op het Valkhof, die in de Merovingische tijd in hout opgetrokken werden, ombouwen tot een Palacium (=paleis) en sindsdien verschijnt de naam Numaga (= nieuw markt) vaker in acten.

Historische schets

Karel de Grote te paard.

In de kerstnacht van het jaar 800 werd Karel door paus Leo III tot Keizer gekroond. Vanaf 754 had hij, evenals zijn vader Pipijn III, en zijn broer Karloman, de titel van 'Patricius Romanorum'; dit verplichtte hem de Kerk van Rome te beschermen. Hij deed veel aan de verbreiding van het geloof en aan de inrichting van zijn rijk door juridische en administratieve voorschriften. Zijn voornaamste residentie werd Aken, maar ook in Nijmegen liet hij het keizerlijk bezit tot een palts ombouwen. Rond 880 hebben de Noormannen deze gebouwen, na eigen gebruik, verwoest.

In de buitenmuur aan de overzijde ziet U, zowel boven als beneden Gotische ramen. Onder de bogen aldaar, maar ook links van U ziet U onder de ribben van het gewelf consoles (steunstenen voor de ribben). De gewelven in deze kapel zijn zeer gevarieerd van vorm en beschildering. Soms zijn de ribben niet in het zicht. Boven op de galerij, direct naast de keizersloge, ziet U een dichtgemetselde opening in de muur. In het eerste travee, beneden, zat mogelijk de opening tot een traptoren, die dan uitkwam op de plaats van het genoemde metselwerk. (Foto Roozeboom Nijmegen)

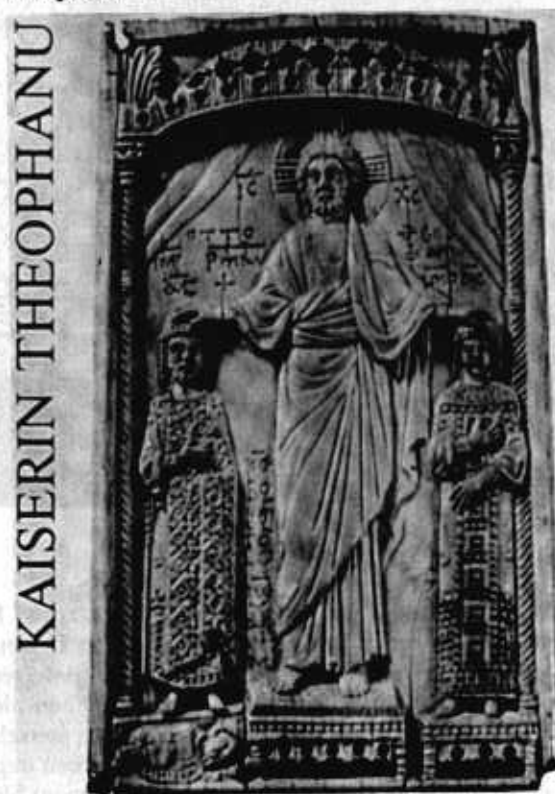
Tijdsbeeld

- 975: Otto II, de zoon van de West-roomse keizer Otto I, wordt uitgehuwelijkt aan Theophano, de dochter van de Oost-roomse keizer Romanus II uit Constantinopel.
- 980: Theophano bevalt op weg naar Nijmegen in het Reichswald - onder de rook van Groesbeek - van een tweeling. Het meisje sterft, en de jongen, de eerste zoon uit het huwelijk - de latere Otto III -, is de redding van de dynastie.
- 983: Otto II sterft te Rome en zijn vrouw Theophano neemt de regering voor het driejarig zoontje waar.
- 991: Theophano komt te overlijden te Nijmegen - op het Valkhof - en wordt te Keulen begraven.

Historische schets

Met name het leven van Theophano is voor de geschiedenis van onschatbare waarde. Zij moet een sterk karakter gehad hebben. In haar openbaar optreden als keizerin-regentes heeft zij getoond het rijk op voortvarende wijze te kunnen regeren. Zeker voor een vrouw was dat in die tijd geen sinecure. Langs een diplomatiek verstandige weg wist zij bijna alle moeilijkheden op te lossen. Zij wordt beschouwd als de belichaming van het verenigd Europa 'avant la lettre' en tevens als een voorbeeld in de strijd voor emancipatie van de vrouw.

Keizer Otto II met zijn echtgenote, Keizerin Theophano

Boven in de kapel ziet U voornamelijk Gotische ramen, behalve boven de ingangspartij. De dichtgemetselde stukken onder de ramen bedekken in feite de Romeanse ramen, die door verhoging van het zijdak - in verband met het aanbrengen van de gewelven - geen funktie meer hadden. Voor de verandering van Romaans naar Gotisch maakte de kapel een wat plompere indruk; niet alleen de helling van het zijdak (boven de galerij) was beperkter, maar ook het middendak was minder spits. Bovendien is nog een paar meter metselwerk tussen het zij- en middendak aangebracht, mede waardoor het geheel ranker van aanzien werd, meer de vorm van een toren kreeg. (Foto Roozeboom Nijmegen)

Tijdsbeeld

ca. 1000: De kapel wordt gebouwd in Romaanse stijl.

ca. 1400: Muren en gewelven aan de zuidkant werden ter hand genomen, evenals de verhoging van de toren, die vanaf dat moment ook geschikt was als verdedigingswerk en waarin tevens plaats was voor luiklokken.

1570: De kapel wordt bepleisterd (gewelven en muren) in verband met de komst van Anna van Oostenrijk, de toekomstige echtgenote van Philips II.

1796: Gespaard voor de sloop door terugkoop door de Gemeente en vooraanstaande Nijmegenaren.

Historische schets

Over het ontstaan van de kapel zijn meerdere opvattingen bekend. Eén ervan betreft Bisschop Bernold. Hij stond als zeer bouwlustig bekend en zou mede de aanzet hebben gegeven tot de bouw van de kapel. Zijn leiderschap viel samen met dat van keizer Hendrik III en diens zoon keizer Koenraad II. De kapel zou dan dateren van midden 11de eeuw. Een tweede opvatting wordt verbonden met keizerin Theophano, die - als dank voor de geslaagde bevalling van haar zoon Otto III in het Reichswald- de opdracht tot de bouw zou hebben gegeven. Zij kwam redelijk jong te overlijden op het Valkhof in 991. De kapel zou kort na haar dood zijn gebouwd, rond het jaar 1000, mogelijk op restanten van een voormalige Karolingische Kapel.

Romaans en Gotisch aanzien van de kapel: de gewijzigde vensters van de kapel

Achter U ziet U Gotische spitsboogramen, dit in tegenstelling tot de overkant van de kapel, waar de Romaanse vorm is gehandhaafd. Is de kapel ooit zwaar beschadigd en heeft men de restauratie uitgevoerd naar de nieuwe mode? Het blijft gissen. Boven U ziet U gewelven met frescoesten: deels origineel, deels verder bijgetekend om het patroon in zijn geheel te tonen. Let U met name eens op de consoles onder de ribben; ze zijn divers van vorm. Hier is het een mensenhoofd, elders zijn het abstracte vormen. Mogelijk zijn de kopjes nog afkomstig uit burchtgebouwwresten van voor de bouwtijd. Karolingisch? Het zou kunnen. (Foto Roozeboom Nijmegen)

7. KEIZER FREDERIK BARBAROSSA: DE BURCHTBOUWER

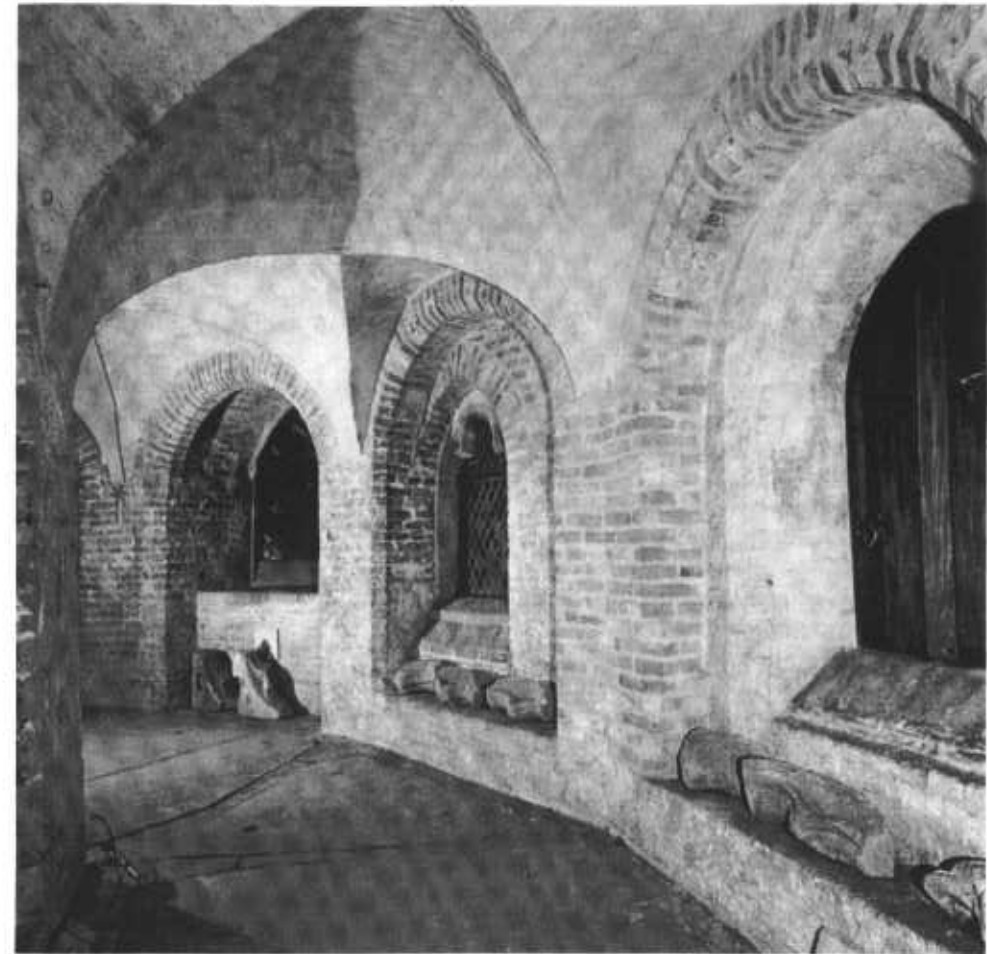
Tijdsbeeld

- 1122: Frederik "Barbarossa" wordt geboren als zoon van Frederik II van Schwaben (geslacht der Hohenstaufen) en Judith (geslacht der Welfen).
- 1152: Frederik wordt te Frankfurt am Main gekozen tot koning, en vervolgens te Aken door aartsbisschop Arnold van Keulen tot koning gekroond.
- 1155: Frederik ontvangt te Rome van paus Hadrianus IV de keizerskroon. In hetzelfde jaar wordt op het Valkhof de herbouw van de burcht aangevangen. De ruïne elders op het Valkhof - de absis van de St. Maartenskapel - draagt ook de naam "Barbarossaruïne".

Historische schets

De Reuzentoren (Donjon) van de Valkhofburcht

Het leven van Frederik heeft steeds in het teken gestaan van bouwen en vechten. De burcht op het Valkhof heeft hij laten bouwen. Zijn zoon Hendrik is hier geboren. Zijn voortdurende strijd met de paus heeft zelfs geleid tot een splitsing in de gelederen van de kardinalen. Dit leidde dan weer tot de keuze van pausen (te Rome) en tegenpausen (Avignon in Zuid-Frankrijk). In 1165 liet hij het gebeente van Karel de Grote te Aken in de Domkerk opgraven, dat vervolgens werd bijgezet in een langwerpige schrijn van eikenhout, die rondom met goud werd bekleed.

Voor U, tussen de zuilen, ziet U de restanten van het oorspronkelijke Romaanse altaar. Dit altaar is toegewijd aan St. Nicolaas. Achter U bevindt zich - in de Gotische absis - een tweede altaar, dat toegewijd is aan St. Alexios. Boven dit in de uitbouw gerealiseerde altaar - op de bovengalerij - staat nog precies zo'n altaar. Er is dan ook sprake van een zogenaamde dubbelkapel. De keizer had vanuit de keizerlijke loge boven de ingang, zicht op beide altaren. Er bestaat nog een schoolplaat uit 1892, die Karel de Grote laat zien in de keizerlijke loge van de St. Nicolaaspel. Deze afbeelding is nog gebaseerd op de foutieve datering van de kapel. In deze opvatting zou de kapel deel hebben uitgemaakt van de keizerlijke palts van Karel de Grote. (Foto R.D.M.Z. Zeist)

Tijdsbeeld

1155: Keizer Frederik Barbarossa begint met de bouw van zijn burcht op de Valkhofheuvel; feitelijk bouwt hij voort op de restanten van een reeds bestaande burcht van zijn voorgangers. Er is zelfs sprake van een opdracht van Frederik Barbarossa om de burcht te Nijmegen in oude luister te herstellen'. De reeds aanwezige St. Nicolaaskapel, die in een uithoek van het terrein ligt, wordt bij de bouw van de nieuwe burcht door hem gehandhaafd.

Historische schets

Deze ruïne is een opvallend overblijfsel van de Valkhofburcht. Bij de sloop zou ook deze (in pandige) kapel gespaard blijven, maar ondeskundig handelen heeft slechts geleid tot behoud van de absis. Evenals bij de St. Nicolaaskapel zijn ook hier Romeinse bouwmaterialen verwerkt. De zuilen aan de linker- en rechterzijde zijn van Cararamarmer. De kapitelen zijn Karolingisch. Bij opgravingen onder de ruïne vond men resten van een veel oudere bouw, waarschijnlijk uit de Merovingischetijd. Het is niet onmogelijk dat deze bouw werd opgetrokken op de resten van de oude paltskapel.

De St. Maartenskapel of Barbarossaruïne

Boven de ingang van de kapel ziet U op de galerij een diepe nis of gewelf. Daarin daarvoor stond de zetel van de keizer. Hij kon van daaruit de Eucharistieviering aan het altaar beneden volgen, zonder zich bij aankomst of vertrek onder de mensen te begeven. Deze keizerlijke loge was dan ook aan de keizer en zijn hoogstegeplaatste dienaren voorbehouden en was via een verbindingsdeur op de galerij met de burcht verbonden. De boog boven het altaar en de boog direct daarnaast zijn hoger dan de andere bogen in de kapel. Of dit later is gerealiseerd bij de Gotische aanpassingen in de kapel met het oog op het verder gelegen altaar in de absis, is onbekend. (Foto Roozeboom Nijmegen)

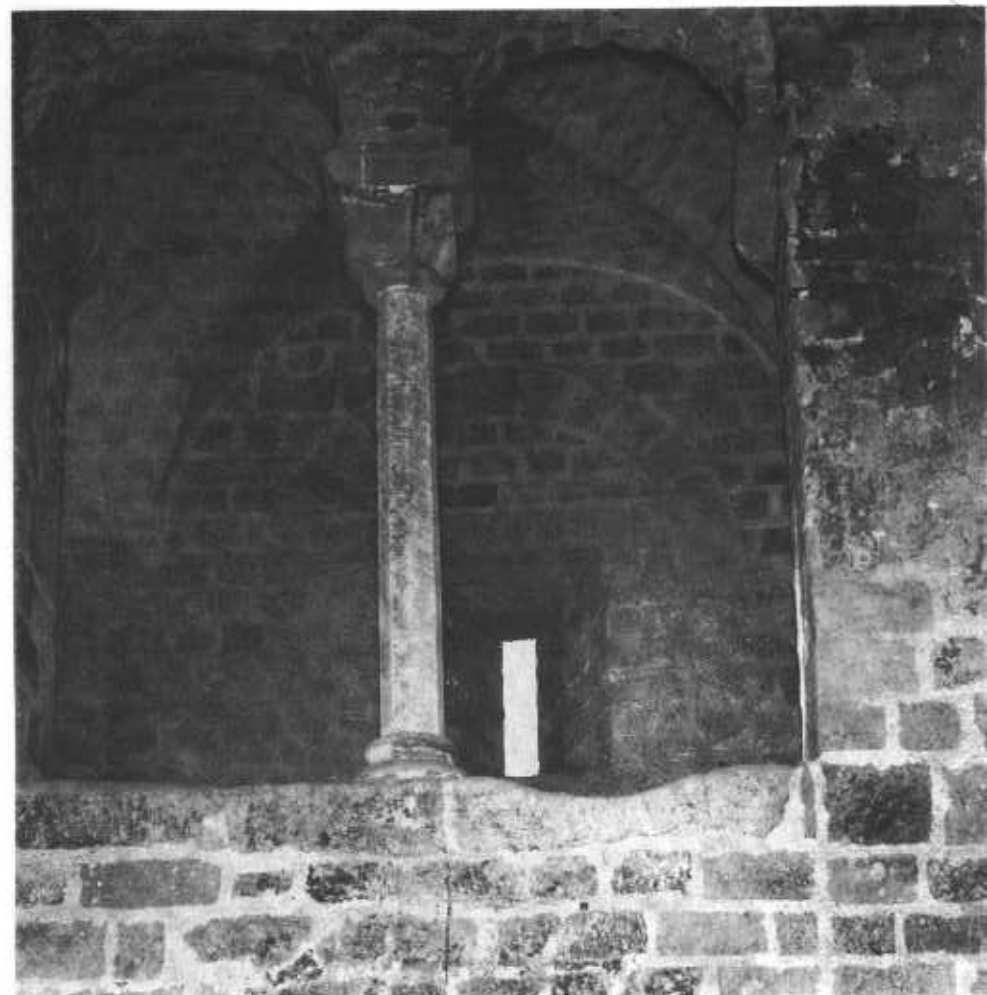
Tijdsbeeld

- 1247: In dit jaar verpand de tot roomskoning gekozen graaf Willem II van Holland de burcht met alle rechten aan graaf Otto II van Gelre. Dat moment is bepalend voor de latere plaats van de stad Nijmegen in het latere Nederlandse gebied. De Duitse adelaar in het stadswapen wijst nog op de positie van voor 1247.
- 1249: Het aartsbisdom Keulen geeft toestemming om de parochiekerk, die voor de burcht van Keizer Frederik Barbarossa stond, af te breken.
- 1460: Aanvang van de bouw van de St. Geertrudiskapel, die later door verbreding van de wallen grotendeels moest wijken.

Historische schets

De St. Gertrudiskapel ontstaat aan het verwijderen van de voormalige parochiekerk, die gelegen was aan het Kelfkensbos (1249). In plaats van de parochiekerk aldaar, werd een nieuwe kerk, de St. Stefanus, gebouwd aan het Stevenskerkof achter de huidige Grote markt. Het verlies van de oorspronkelijke parochiekerk en het daarbij behorende kerkhof is aanvankelijk gecompenseerd door de stichting van een kapel, toegewijd aan de Heilige Geertrudis van Nijvel. Een nieuwe kapel is meer oostwaarts gebouwd (1460), aan de voet van de brug naar de Belvédère. Jaarlijks werden daarheen processies gehouden. Een pijler van de Hunerparkbrug staat nu in de restanten van deze kapel.

Ruïne van de Gertrudiskapel met de brug naar de Belvédère

(K) → (E)

Vanaf deze plaats gezien is de kapel nog het meest Romaans; de bogen en de ramen aan de overzijde zijn Romaans en de Gotische ramen zijn nauwelijks in het zicht. De gewelven aldaar hebben ook geen ribben in het zicht en geen consoles en vallen daardoor nagenoeg niet op. De uitgesleten rand - rechtsonder in de boog van de galerij (boven de zwarte vlek in de muur) - is ontstaan door veelvuldig gebruik van de trap, die van daaruit naar het midden van de kapel leidde. (Foto Roozeboom Nijmegen)

Tijdsbeeld

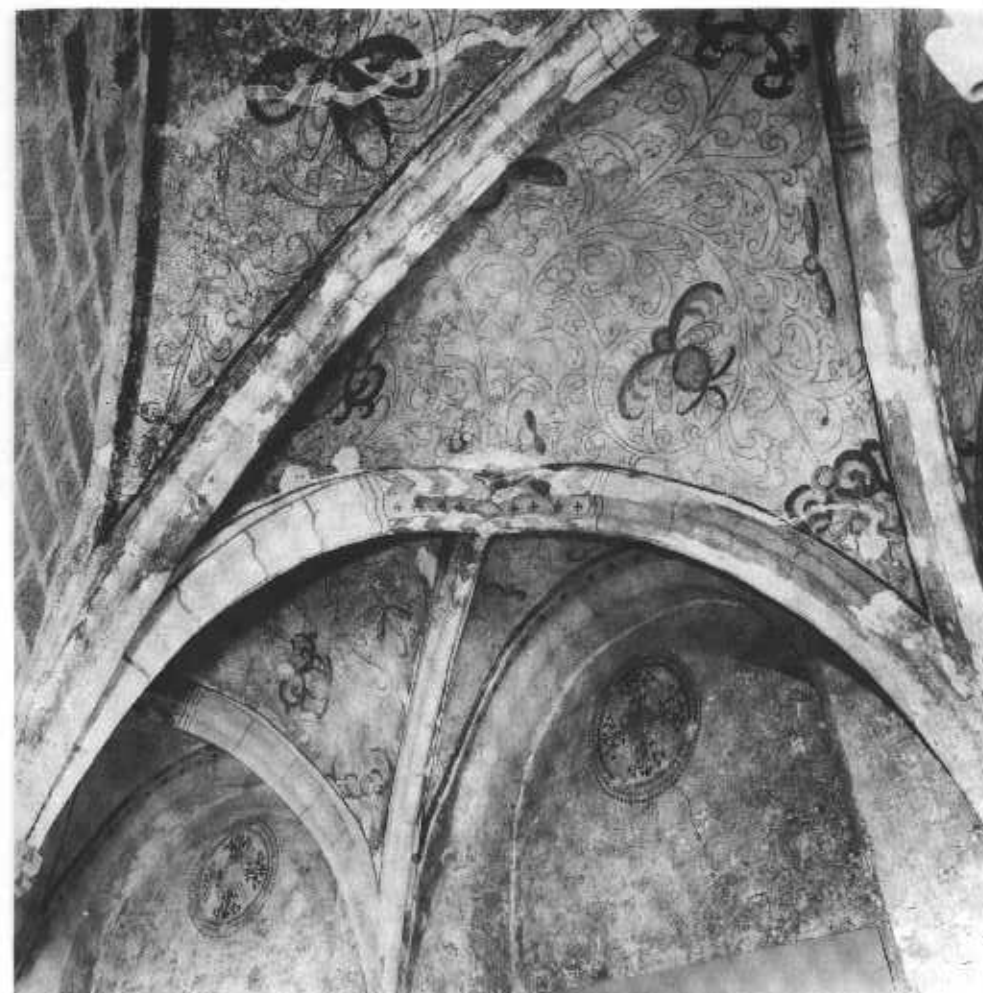
- 1568: De hertog van Alva bezoekt Nijmegen en verblijft enige tijd in de Valkhofburcht.
- 1570: Prinses Anna van Oostenrijk (de latere echtgenote van Philips II) bezoekt Nijmegen en wordt met pracht en praal ontvangen. De St. Nicolaaskapel wordt opnieuw bepleisterd en beschilderd.
- 1591: Prins Maurits betreedt Nijmegen na een beleg van ruim twee maanden; de stad capituleert. De kapel wordt voor de katholieke eredienst gesloten en wordt als opslagslagplaats in gebruik genomen.
- 1796: Vanaf dit jaar tot ver in de 20ste eeuw is de kapel veelvuldig gebruikt als opslagplaats voor de plantsoendienst.

Historische schets

Koning Philips II, echtgenoot van Prinses Anna van Oostenrijk.

De tweede helft van de 16de eeuw wordt gekenmerkt door voortdurende twisten, die hun oorsprong vinden in godsdienstkwesties en diensgevolge consequenties hebben voor het burgerlijk gezag. De Nederlanden – oorspronkelijk onder Spaans gezag en katholiek - raken verwickeld in een voortdurende strijd om de macht. De prins van Oranje, Willem de Zwijger, en later diens zoon Maurits, vertegenwoordigen het nieuwe gezag, dat aanvankelijk godsdienstvrijheid voorstaat. De voortdurende strijd met de Spaanse Vorst, Philips II, wordt voortgezet. In een 'katholieke' periode heeft de Spaanse veldheer Alva nog enige tijd in de oostvleugel van de burcht vertoefd.

11

12

Vanaf deze plaats heeft U een goed zicht op het vredesteken met de daarbij behorende tekst in de nis aan de overzijde. De muur waarin zich deze nis bevindt, heeft aan de binnenzijde geen spaarmissen of -vlakken. Achter U ziet U wel dit bouwkenmerk. Overigens is dit aan de buitenzijde precies omgekeerd het geval. Dit zou te wijten zijn aan diverse restauratiewerkzaamheden vanuit verschillende stijloppvattingen. De binnenmuur tegenover U is niet bepleisterd, terwijl de muur achter U bepleisterd is en hier en daar schilderfragmenten vertoont. (Foto Roozeboom Nijmegen)

Tijdsbeeld

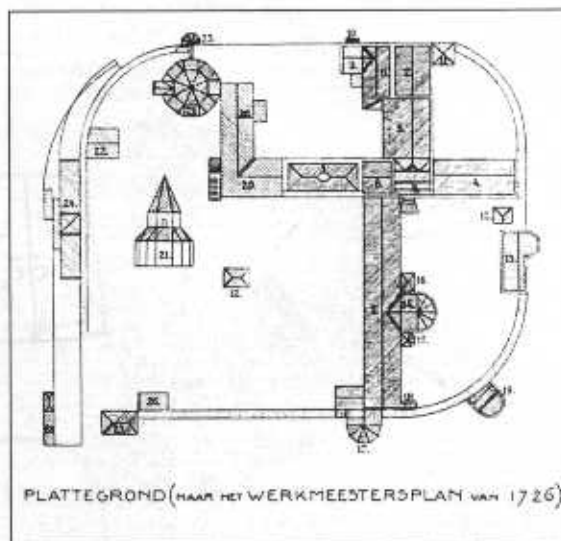
1726: De burcht heeft behoefte aan een opknapbeurt. De heren Roelewijn en Van Dortmont inventariseren in opdracht van de provinciale Rekenkamer de staat van de burcht. Dit onderzoek levert een schriftelijke opsomming van 'defecte' op. De bijgevoegde plattegrond leeft sindsdien voort onder de naam 'dakenplan'.

1726-1754: Onder Adriaan van Lijnden, burggraaf in die periode, vonden noodzakelijkerwijs herstellingen plaats.

Historische schets

Het lijkt geen twijfel, dat de burcht bij de aanvang van de 18de eeuw in velerlei opzicht in een deplorabele toestand verkeerde: de daken waren niet alleen aan vernieuwing toe, maar ook de gebruikswijze van diverse burchtonderdelen leidde tot een verval van kapellen, zalen en kamers. Bovendien had de zucht naar tufsteen op diverse plaatsen gaten geslagen in wallen en muren, die niet direct voor bewoning waren te gebruiken. Er werd elders tufsteen hergebruikt, verkwanseld en gestolen. De burggrafelijke vertrekken moeten overigens in uitstekende staat verkeerd hebben. Op gezette tijden heeft de burcht wijzigingen ondergaan en zijn er restauraties verricht.

Het dakenplan (tevens plattegrond) van het burchtcomplex door een Arnhemse aannemer

Aan de overzijde ziet U op de galerij een bijzondere opening: een soort schietsleuf, in ieder geval afwijkend van de deels Romaanse en deels Gotische vensters. Was deze opening een schietsleuf om op korte afstand de trap (van de bovengalerij van de kapel naar de ringmuur) en de walommuring te kunnen bevuren? Het is onduidelijk. De deur naar buiten - rechts van de sleuf - is dichtgemetseld, nadat de omwalling van de burcht en de verbindingstrap tussen kapel en walmuur kwamen te vervallen. Aan de buitenzijde herinnert een enkele steunbeer nog aan de trap. (Foto Roozeboom Nijmegen)

Tijdsbeeld

- 1766: Op een rondreis door de Republiek doet de net meerderjarig geworden stadhouder Willem V de stad Nijmegen aan. Hij bezoekt dan evenwel niet de Valkhofburcht.
- 1769: Bezoek van Stadhouder Willem V aan Nijmegen in gezelschap van zijn gemalin prinses Wilhelmina van Pruisen.
- 1771: Wederom brengt Willem V een bezoek aan de burcht.
- 1786: Willem V brengt met zijn gezin een klein jaar door op de burcht, teneinde de politieke woelingen in Den Haag te ontlopen.

Historische schets

In deze periode zijn regelmatig onderzoeken gedaan naar de staat van de burcht. Soms zijn noodzakelijke herstellingen verricht op onderdelen. Echt ingrijpende en afdoende restauraties hebben niet plaatsgevonden. Dit heeft geleid tot een voortschrijdende achteruitgang, die zijn apotheose verkreeg met de komst der Fransen. De belegering van de burcht heeft grote schade veroorzaakt. Ook de erin gelegerde soldaten hebben afbreuk gedaan aan de staat van de burcht. De omwenteling en de onderwerping van o.a. de Republiek leidde tot oplegging van belastingen voor het onderhoud van de bezetters. Deze lastendruk plus de legering van militairen in het burcht-complex heeft het einde der burcht ingeleid.

Prins Willem Frederik (zoon van Prins Willem V), de latere koning Willem I, in de manege op het Valkhof.

Kijkt U van hieruit naar de schilderijen op de gewelven van de galerij boven. Deze zijn fijner van structuur dan beneden. Zij missen de ribben en consoles, die op de begane grond -deels- wel aanwezig zijn. Ook ziet U van hieruit meer op afstand de onderscheiden hoogten van de bogen op de begane grond. Die bij het altaar tussen de zuilen is begrijpelijk hoger met het oog op het altaar in de absis. De hoogte van de boog links daarvan is veel minder gemakkelijk te verklaren. (Foto Roozeboom Nijmegen)

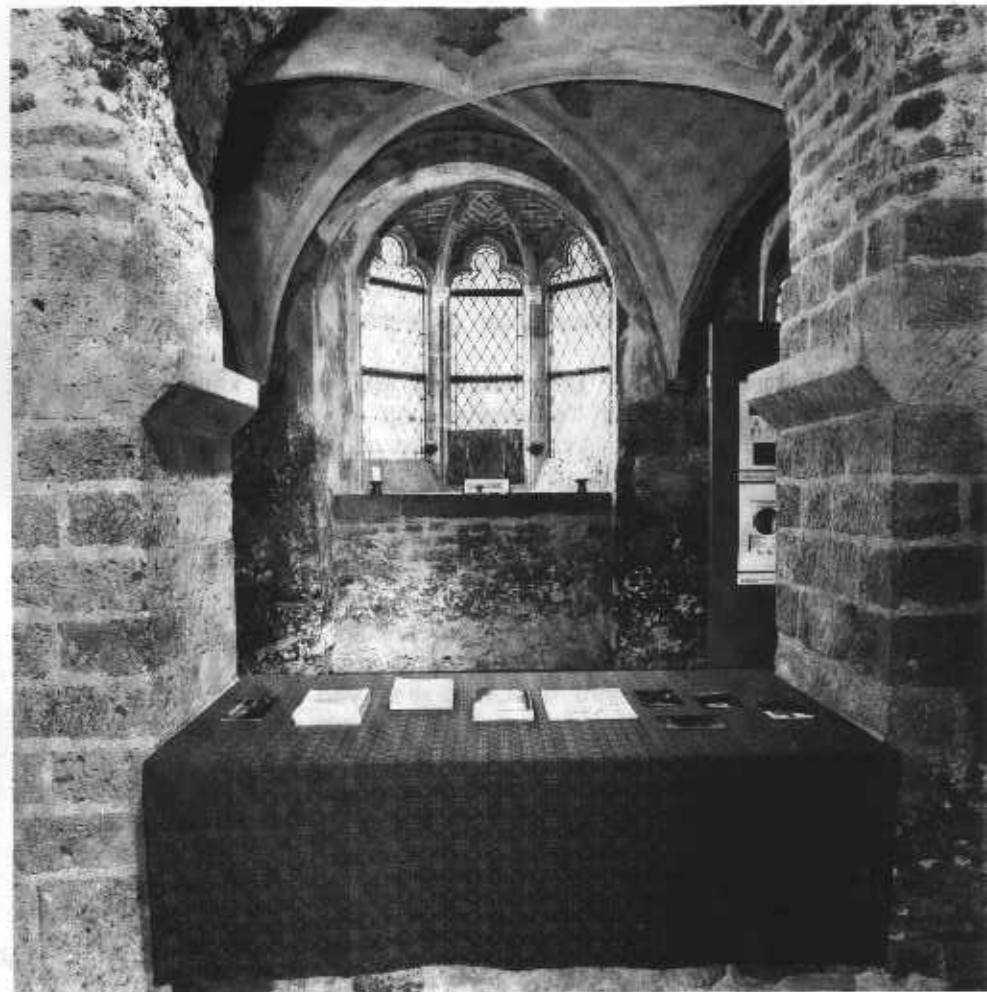
Tijdsbeeld

- 1794: Het Franse leger bombardeert de stad Nijmegen, waarbij ook de zogenaamde 'Fürstendoms burcht' behoorlijk getroffen wordt.
- 1795: De Landdag vergadert te Zutphen. De drie Gelderse Kwartieren komen afzonderlijk bijeen. Het voorstel van het Provinciaal College luidt: Laten we de burcht slopen!
- 1795: Alvorens het beraad van de Nijmeegse gedeputeerden af te wachten, wordt het voorstel aan de Landdag gedaan om tot sloop over te gaan, hetgeen met meerderheid van stemmen wordt besloten.
- 1796: De sloop van de burcht vangt aan.

Historische schets

Het stadsbestuur van Nijmegen, dat in de onderhandelingen een minderheidspositie inneemt, weet de grond met de twee kapellen - door aankoop van het Provinciaal College - te bewaren oor verlies. Door het weghalen van trekstangen uit de St. Nicolaaskapel dreigde deze in te storten. Zeker als ook nog de ringmuur ter plaatse zou worden verwijderd, was de kans groot, dat de kapel afgeschreven kon worden. Besloten werd het betreffende deel van de ringmuur te kopen en de scheuren, die reeds aan de kapel waren ontstaan, -in de zelfde smaak en forme als hetgeen in welstand is' te herstellen. Met de ruïne van de St. Maartenskapel als kern werd later een park aangelegd.

Het aanzien van de absis van de St. Nicolaaskapel vanuit het noorden

Als U nu naar het altaar in de absis kijkt, moet U zich dezelfde situatie boven voorstellen: twee altaren in dezelfde stijl boven elkaar: een zogenaamde 'dubbelkapel' dus, met nog het gewelf (onder de altaarsteen) en de romp van het oorspronkelijke Romaanse altaar tussen de twee zuilen daarvoor; drie altaren dus in totaal. Het laatste was tijdelijk aan het zicht onttrokken, toen de bodem van de kapel ca. 80 cm. werd opgehoogd. Ook de tegelvloer kwam bij uitgraving weer tevoorschijn. Uit welke tijd deze stamt is onduidelijk. De restanten van de altaarromp waren overigens óp de tegelvloer gemetseld: dus niet origineel. (Foto Roozeboom Nijmegen)

14. RESTAURATIE-ACTIVITEITEN AAN DE KAPELLEN

Historische schets

- 1799: Na vernielingen aan beide kapellen van de burcht, besluit de Stadsraad de kelders (crypte) van de St. Maartenskapel te slopen.
- 1895: Onderzoekingen door Plath. Deze constateert o.a. dat de oud-Hollandse plavuizenvloer is voorafgegaan door een marmeren vloer in zwart/witruitpatroon. Die vloer werd echter verwijderd in verband met de zeer slechte staat.
- 1924: Na diverse reparaties wordt de St. Nicolaaskapel door ir. J. Weve grondig onderzocht en gerestaureerd.
- 1944: Beide kapellen worden tijdens de gevechten op het Valkhof beperkt beschadigd.
- 1956: Onder leiding van ir. Deur worden de beide kapellen volledig gerestaureerd, waaronder de gewelven op de galerij, de zuilen op de begane grond en de absis ofwel gotische uitbouw zowel op de begane grond als op de bovenverdieping.
- 1975: Opnieuw is er sprake van sluipend verval. De St. Nicolaaskapel wordt weer gebruikt als opslagplaats voor materiaal van de plantsoendienst.
- 1978: Oprichting van de Valkhofvereniging. De kapel wordt schoongemaakt en in 1979 voor het publiek opengesteld.
- 1980: Onze vereniging constateert ernstige gebreken aan de burchtresten. De Gemeente laat een onderzoek instellen.
- 1992: De afdeling geofysica van de Universiteit van Amsterdam voert een electro-magnetisch bodemonderzoek uit met als resultaat een beperkte verwijzing naar funderingsresten.
- 1993: De afdeling geofysica van de Technische Universiteit van Delft voert een grondradaronderzoek uit met als resultaat duidelijke verwijzingen naar funderingsresten en burchtputten.
- 1995: Concrete plannen tot herbouw van de burcht.
- 1996: Op 12 juni 1996 neemt de Nijmeegse gemeenteraad het historisch raadsbesluit om te komen tot herbouw van de Valkhofburcht.

Het is zeer interessant om de buitenzijde van de kapel eens kritisch te bekijken op basis van de kijkgegevens over de binnenzijde.